



**ეკონომიკური რეფორმა:
ანალიზი, პროგნოზები
პერსპექტივები**



**კოოპერაციის პროცესის სტიმულირებისთვის საჭიროა
კოოპერატივების უილა საწარმოო ურთიერთობების
რეგულირება**

პაატა კოლუაშვილი

ემდ, სტუ სრული პროფესორი

ქართული სოფელი უკანასკნელ წლებში გატარებული არას-
ნორი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გამო უაღრესად
დაკნინებულია. ასეთ პირობებში აგროსექტორის კრიზისიდან
გამოსვლა და შემდგომი განვითარება შესაბამისი დაცვითი მექა-
ნიზმებისა და გარედან დახმარების გარეშე პრაქტიკულად შეუძ-
ლებელია. აღნიშნულიდან გამომდინარე **სასოფლო-სამეურნეო
წარმოებაში დღეისთვის შექმნილი არასახარბიელო მდგომა-
რეობა კიდევ უფრო მეტად აძლიერებს სახელმწიფოს მხრიდან
სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი სექტორის მხარდაჭერისა და
რეგულირების მოტივაციას.**

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო რეგულირებით
ხორციელდება ის ფუნქციები, რომლებიც არ არიან უზრუნვე-
ლყოფილი თვითრეგულირების საბაზრო ბერკეტებით. ამ ორი
მექანიზმის ოპტიმალური და დაბალანსებული შეთანაწყობით
მიიღწევა ფინანსური სტიმულების ეფექტური მართვა, რომე-
ლიც ხდება მყარი საფუძველი ყველა საწარმოო სუბიექტის ეკო-
ნომიკური ინტერესების მაქსიმალური მობილიზაციისა და რეა-
ლიზაციისთვის.

თუ თვალს გადავავლებთ სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილე-
ბას ამ კუთხით, დავინახავთ, რომ საკრედიტო-საფინანსო ინსტი-
ტუტები, ისევე როგორც საწარმოო-ეკონომიკური ურთიერთობე-
ბი, იცვლება განვითარების ეტაპების მიხედვით. დღეს აგრარული

სექტორის ხელშეწყობა სახელმწიფოს მხრიდან, როგორც წესი, ყველგან ხორციელდება სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამებით. ამ პროგრამების შემუშავებასა და რეალიზაციას სახელმწიფო ახორციელებს მხოლოდ კომპლექსური მიდგომების საფუძველზე, რაც გამოიხატება იმაში, რომ პროექტმა უნდა მოიცვას კონკრეტული მიმართულების სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მთლიანი სისტემა. საერთაშორისო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ აგროპროდუქციის წარმოების სფერო იმყოფება რა სახელმწიფოს მუდმივი მზრუნველობის ქვეშ და ფინანსდება რა მიზნობრივი პროგრამების საფუძველზე, ქმნის ფერმერული მეურნეობების მდგრადი განვითარების საფუძველს.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს ხელთ არსებული რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმების რაციონალური გამოყენება საშუალებას იძლევა გადაილახოს ამ მიმართულებით დღეს არსებული შეზღუდვები და შეიქმნას ოპტიმალური პირობები სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაფინანსების და მაღალ დონეზე განვითარებისათვის.

თუმცა როგორი იქნება საბოლოოდ ქართული სოფლის მომავალი, დამოკიდებულია ძირითადად იმაზე, თუ რამდენად სწორად იქნება გაანალიზებული და შეფასებული დარგის ძირეული პრობლემები, რადგან მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი მისი განვითარების პროგრესული კონცეპტუალური ხედვებისა და ეფექტური პროექტების შემუშავება. სწორი პოზიციის ჩამოყალიბება კი, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს, რომ ცალსახად იქნეს განსაზღვრული – რომელი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა არის უფრო ახლოს აგრარულ სექტორში სახელმწიფოს სოციალურ და ეკონომიკურ მიზნებთან და შესაბამისად რომელ მათგანს შეიძლება მიენიჭოს პრიორიტეტი სახელმწიფო ხელშეწყობის თვალსაზრისით.

აგრარული სექტორის ფუნქციონირების ეკონომიკური ანალიზი ნათლად წარმოაჩენს ქართული სოფლისა და მისი მოსახლეობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას, რომელიც რატომღაც ნაკლებად იყო გაცნობიერებული და წარმოჩენილი

როგორც ხელისუფლების, ასევე სამეცნიერო წრეების მხრიდან. კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამმუშავებელი საწარმოები, რომლებიც ძირითადად წარმოდგენილი იყვნენ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის – შპს-ს სახით, მოგების გაზრდის მიზნით ახდენდნენ ფერმერებისაგან პროდუქციის შესყიდვას მათთვის მისაღები დაბალი ფასებით, რაც ხშირ შემთხვევაში ვერ ანაზღაურებდა საქონელმწარმოებლის მიერ პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებსაც კი. ისინი პრაქტიკულად გადაიქცნენ გადაულახავ, „კარტელურ“ ბარიერად გლეხობასა და თავისუფალ ბაზარს შორის. ინტერესთა აღნიშნული კონფლიქტი, რომელიც გამოწვეული იყო ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში სასოფლო-სამეურნეო სისტემის არასწორი, გაუაზრებელი ორგანიზაციული მოწყობით, მნიშვნელოვანწილად გახდა საფუძველი ერთის მხრივ – სოფლებიდან მოსახლეობის გაძლიერებული მიგრაციისა და მეორეს მხრივ – აგრარული წარმოების პარალიზებისა.

დღეს უკვე სავსებით ნათელია, რომ საწარმოო ურთიერთობათა ასეთი ფორმის შენარჩუნება და გლეხობიდან პროდუქციის შემსყიდველი, მხოლოდ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციების ერთპიროვნული ხელშეწყობა სოფლის მოსახლეობას (განსაკუთრებით მიწის წვრილ მესაკუთრეებს, რომლებიც სოფლის მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას შეადგენენ) საბოლოოდ დაუკარგავს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების მოტივაციას და რაც მთავარია, სოფლად ცხოვრებისა და განვითარების პერსპექტივას. მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების განვითარებას რა თქმა უნდა თავისი ადგილი გააჩნია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მაგრამ როცა არსებობს აგროწარმოების განვითარების სხვა, უფრო ძლიერი სოციალური და ეკონომიკური მოტივები, მათი იგნორირება, ბოლო წლების ეკონომიკური პოლიტიკის სერიოზულ შეცდომად შეიძლება ჩაითვალოს.

მიმდინარე პერიოდში საქართველოში სახელმწიფო ზემოქმედების სასოფლო-სამეურნეო სუბიექტის განსაზღვრისას,

სოფლის, როგორც ტერიტორიული და სოციალური ერთეულის განვითარების, სანარმოო ძალთა კონცენტრაციის, წარმოების სპეციალიზაციისა და ეფექტური მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციის თვალსაზრისით სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს რა თქმა უნდა პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდს მიენიჭოს, რამდენადაც ეკონომიკური საქმიანობის კოოპერაციული ფორმის განვითარება სახელმწიფო რეფორმების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. კოოპერაციის როგორც მენარმეობის ფორმის აღმოცენება თავის დროზე განპირობებული იყო ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის ობიექტური მოთხოვნებით (განსაკუთრებით სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარებაში ჩამორჩენილ ეკონომიკის სხვადასხვა დარგში, მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო სფეროში). კოოპერაცია უაღრესად დიდ როლს ასრულებს კრიზისების გადალახვის, სოციალური პრობლემების მოგვარების, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკის ქმედუნარიანობის ამაღლების საკითხებში. ამიტომ. წარმატებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა სახელმწიფო ხელშეწყობისა და დაფინანსების პრიორიტეტულ მიმართულებად სწორედ კოოპერაციულ საწყისებზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციების ხელშეწყობა მიიჩნიეს.

საქართველოში, დღეისათვის არსებული სოციალური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული და სხვა მძიმე პრობლემების ფონზე, კოოპერირების საშუალებით შესაძლებელია ორი საწყისის გაერთიანება, კერძოდ, საკუთრების (რომელიც აძლევს მის მფლობელს არჩევანის თავისუფლებას) და მასშტაბური წარმოების განვითარების (რაც განაპირობებს ერთს მხრივ – ტექნიკურ და ეკონომიკურ უპირატესობას და მეორეს მხრივ – ავტორიტეტსა და წონას სასაქონლო და საფინანსო ბაზრებზე).

კოოპერატივების მუშაობის სტილი მოქნილია და დღევანდელი მოთხოვნილებების ადექვატური. სახელმწიფოსათვის იგი წარმოადგენს ძლიერ და სანდო პარტნიორს სოფლად რთული ეკონომიკური და ორგანიზაციული პრობლემების მოგვარებისას. საჭი-

როა გავაცნობიეროთ, რომ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის სწორი კურსით წარმართვა ნიშნავს მასშტაბურ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომელის რეალიზაცია გამიზნულია არამარტო სოფლად მცხოვრები ადამიანების, არამედ მთელი საზოგადოების სასიკეთოდ. ამ მიზნის რეალიზაცია შესაძლებელი იქნება მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების, გადამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის შექმნის და ფუნქციონირების გზით. საყურადღებოა რომ ხსენებული ერთიანი ციკლის პირობებში ყოველ მომდევნო საწარმოო საფეხურზე იზრდება დამატებული ღირებულება, რაც ქმნის დამატებით მოტივაციას დაინტერესებული მხარეებისთვის.

ამდენად, არსებულ სიტუაციაში, კოოპერაციული სისტემის ხელშეწყობით, შესაძლებელია სოფლად სიღარიბის დაძლევისა და ჯანსაღი საშუალო ფენის ჩამოყალიბების მეტად რთული პროცესის განხორციელება.

ეს უაღრესად მნიშვნელოვანი პოზიცია არაერთხელ იყო გაჟღერებული საქართველოს პრემიერ-მინისტრის საჯარო გამოსვლებში, როგორც აგრარულ სექტორში ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი კომპონენტი. როგორც ცნობილია, საქართველოს მთავრობის მიერ დაწყებული ქართული სოფლის ფეხზე დადგომის ფართომასშტაბიანი ღონისძიებების განხორციელება, რომლის ქმედუნარიანობა მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული იმაზე თუ სასოფლო-სამეურნეო სისტემის მართვის რომელ ორგანიზაციულ მოდელს აირჩევს ქვეყანა. მიგვაჩნია, რომ ასეთი მიდგომა მნიშვნელოვნად აფართოებს დახმარების პოტენციურ მიმღებთა წრეს და უზრუნველყოფს ერთის მხრივ – ფინანსური და ორგანიზაციული რესურსების მიზნობრივ მართვას და მეორეს მხრივ – აუცილებელი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების მიღებას.

საქართველოს პარლამენტის მიერ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციების შესახებ კანონის მიღება უდაოდ უნდა ჩაითვალოს როგორც საეტაპო მნიშვნელობის მოვლენა, რომელმაც დასაბამი უნდა მისცეს ქვეყნის ეკონომიკის მნიშვნელოვანი დარ-

გების ახლებურ, რაციონალურ ორგანიზაციულ მონყობას, რაც პირდაპირ აისახება მოსახლეობის ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობაზე. მიუხედავად ამისა, არ შეიძლება ყურადღების გარეშე დავტოვოთ ის საკითხები, რომლებიც დროთა განმავლობაში შეიძლება ნეგატიურად აისახოს ამ უმნიშვნელოვანეს პროცესზე. კერძოდ, უნდა შეიქმნას შესაბამისი ნორმატიული ბაზა, რითაც დარეგულირდება კოოპერაცივის შიდა სანარმოო ურთიერთობათა ძირითადი წესები. ეს არის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი, რომლის საშუალებით შესაძლებელია კოოპერაცივმა შეინარჩუნოს მისი ძირითადი არსი (რაც მას დიამეტრალურად განასხვავებს მოგებაზე ორიენტირებული სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმებიდან). ამასთან, კოოპერაცივის დაარსების მიზანშეწონილობის განმსაზღვრელი ძირითადი ფაქტორი უნდა იყოს არა საპაიო ფონდში შეტანილი ფულადი და სხვა სახის ქონებრივი სახსრები, არამედ მისი წევრების შრომის კაპიტალიზაცია. სწორედ ამ ორი კომპონენტის - (შრომითის და მატერიალურის) რაციონალური შერწყმით მიიღწევა მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობის, სოციალურ სოლიდარობაზე და სამართლიანობაზე დაფუძნებული სისტემის ფორმირება, რომელიც დასავლური დემოკრატიის ერთერთ მნიშვნელოვან მონაპოვრად შეიძლება ჩაითვალოს.

ევროპულ ქვეყნებში კოოპერაციების განვითარების 170 წლიანი გამოცდილება იძლევა მდიდარ მასალას ჩვენს ქვეყანაში კოოპერაციული მოძრაობის სწორად წარმართვისათვის. ამ გამოცდილებიდან ყველაზე ნიშანდობლივია ის, რომ ამ მიმართულებით განვითარებული ყველა წარმატებული ქვეყანა ქმნის შესაბამის ნორმატიულ-საკანონმდებლო ბაზას, სადაც ისეთი ელემენტების შემოტანით, როგორიცაა: საპაიო შენატანი, დამატებითი პაი, კოოპერაციული შემოსავლები, კოოპერაცივის ასოცირებული წევრი და სხვა, ახდენენ კოოპერაციების შიდა სანარმოო ურთიერთობების რეგულირებას უშუალოდ საკანონმდებლო დონეზე იმ მთავარი მიზნით, რომ ამ ურთიერთობებში განმსაზღვრელი იყოს შრომითი რესურსის ფაქტორი და მასზე

მატერიალურმა კაპიტალმა საპაიო შენატანების სახით, არ მოახდინოს დომინანტური ზეგავლენა.

საქართველოს მსგავსად, ზოგიერთ ქვეყანაში არსებობს განსხვავებული პრაქტიკაც: საკანონმდებლო დონეზე ხდება კანონის მიღება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის შესახებ გამართივებული წესით, რომელიც არ ახდენს კოოპერატივების შიდა საწარმოო ურთიერთობების რეგულირებას, მაგრამ ამ შემთხვევაში ეს საკითხი რეგულირდება ქვეყნის მთავრობის, ან შესაბამისი სახელმწიფო უწყების ნორმატიული აქტებით, რაც უმეტეს შემთხვევაში ხდება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ტიპიური წესდების მიღება-დამტკიცებით.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, ორივე შემთხვევაში ყველა ქვეყნის კანონი სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის (კოოპერატივების) შესახებ შეიცავს პუნქტებს, რომლებიც ძირითადი და საერთოა ყველასთვის. მაგალითად ასეთია:

- კოოპერატივის წევრთა პაი ყალიბდება აუცილებელი და დამატებითი საპაიო შენატანებით. კოოპერატივის წევრის აუცილებელი საპაიო შენატანის მოცულობა განისაზღვრება თანაბრად, ან კოოპერატივის სამეურნეო საქმიანობაში მისი მონაწილეობის პროპორციულად. დამატებითი პაის შეტანის წესი განისაზღვრება კოოპერატივის წესდებით.

- კოოპერატივის წევრს შეუძლია განახორციელოს დამატებითი საპაიო შენატანი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მის მიერ სრულად იქნება დაფარული აუცილებელი საპაიო შენატანი.

- დამატებითი საპაიო შენატანი კოოპერატივის წევრს უფლებას აძლევს მიიღოს დივიდენდი.

- დივიდენდების გაცემის შემდეგ დარჩენილი შემოსავლები ნაწილდება კოოპერატივის წევრებზე, კოოპერატივის სამეურნეო საქმიანობაში მათი მონაწილეობის პროპორციულად.

- ამ შემოსავლებიდან ავტომატურად ხდება აუცილებელი საპაიო შენატანის გადაუხდელი ნაწილის დაფარვა და სხვა.

მსოფლიო გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ასეთი რეგულაციების გარეშე კოოპერატივები ვერ უზრუნველყოფენ ყველა-

ზე მთავარს – იყვნენ ორიენტირებული შრომითი რესურსის კაპიტალიზაციაზე და მაქსიმალურ უკუგებაზე. ასეთ შემთხვევაში კანონი „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შესახებ“ მალევე გადაიქცევა კანონად “სასოფლო-სამეურნეო შპს-ბის შესახებ”, რადგან „კოოპერატივებისაგან“, როგორც ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისაგან, დარჩება მხოლოდ სახელი და ისინი ფაქტიურად გადაიქცევიან შპს-ბად. ეს პროცესი კიდევ უფრო გააღრმავებს საზოგადოებაში ისედაც შორს წასულ სოციალურ პოლარიზაციას და ვერანაირად ვერ უზრუნველყოფს იმ მთავარი მიზნის განხორციელებას, რისთვისაც შეიქმნა კანონი სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შესახებ (სოფლის მოსახლეობის სამენარმეო გააქტიურება, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა და შრომისუნარიანი მოსახლეობის მიგრაციის შეჩერება და სხვ.).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მსგავსად, საწყის ეტაპზე სწორედ ქართულმა სახელმწიფომ უნდა აიღოს პასუხისმგებლობა და იკისროს ამ უალრესად მნიშვნელოვანი პროცესის ძირითადი მაკოორდინირებელი, მაორგანიზებელი და ხელშეწყობი ფუნქცია.

დასკვნის მაგიერ. **სახელმწიფო რეგულირების სისტემაში ახალი სოციალურ-ეკონომიკური მექანიზმების შეტანა იძლევა საშუალებას ინსტიტუციონალური საფუძვლების შექმნისთვის, რაც, თავის მხრივ, ქმნის ეკონომიკურ პირობებს იმ წინააღმდეგობათა გადალახვისათვის, რაც აფერხებს აგრარული სექტორის ტრანსფორმაციას მრავალფეროვანი სანარმოო-ეკონომიკური და საფინანსო ურთიერთობების გაფართოებულ სისტემებზე.**

რამდენადაც საქმე ეხება ეკონომიკურ ეფექტიანობის ამაღლებას, სოფლის მეურნეობის დარგების ორგანიზაციული მოწყობის ცვლილებათა საფუძველზე, ჩვენს ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარება გახდება ეკონომიკური

რეფორმის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც დიდ წვლილს შეიტანს სოფლის მოსახლეობის მასობრივი დასაქმების, მათი შემოსავლების მკვეთრი ზრდის, აგრარული შრომის ავტორიტეტის ამაღლებისა და სოფლის კომპლექსური და დაჩქარებული განვითარების ეროვნულ საქმეში.

Summary

Paata Koghuashvili

COOPERATIVE PROCESS IS NEEDED TO STIMULATE DOMESTIC PRODUCTION COOPERATIVES REGULATIONS

The work concerns the development of voluntary cooperative relations and inter-branch integration and also the technological settlement in rural areas. Under the aegis of the community unions, the most important locally available resources of the intellectual, economic and organizational arrangement will be fully highlighted as well as a single cycle of production, processing and marketing of agricultural products will be created. Based on social solidarity the cooperative community population will be in full ownership of the income from sales of the final product and it will itself decide on earmarking the respective funds for reproduction and/or handling of common social problems. Implementation of the Community Entrepreneurial Mobilization Program will bring forth a substantial growth of incomes of the major portion of the country's population and dynamic improvement of its socio-economic situation.